

ОСОБЛИВОСТІ ДОБОРУ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОГНОСТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мартиненко Валентина,

канд. пед. наук, ст. наук. співр.

Інститут педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

Імовірне прогнозування(антиципація) є невід'ємним компонентом когнітивної діяльності учнів під час сприймання тексту. Школярі у процесі читання не є пасивними; вони займають активну позицію: прогнозують, висувають гіпотези про те, що можуть почути або прочитати. Така особливість впливає із психологічного механізму ймовірнісного прогнозування - передбачення майбутнього, що ґрунтується на структурі попереднього досвіду та інформації про поточну ситуацію [1, с.205].

Враховуючи вікові особливості становлення й розвитку пізнавальних процесів, понятійного мислення, мовлення, фонових знань, соціального досвіду молодших школярів, процес формування у них здатності до прогностичної діяльності здійснюється з обов'язковою опорою на відповідні текстові й нетекстові елементи композиційно-логічної структури тексту з цільовими установками та методичним супроводом класовода, що слугуватиме для учнів смисловими орієнтирами-підказками під час побудови імовірних гіпотез.

Одним з першорядних об'єктивних чинників, які впливають на ефективність розвитку прогностичних умінь учнів, побудову імовірних версій розвитку подій у творі з наближенням їх до авторського викладу, є добір відповідного текстового матеріалу. На уроках читання – це художні й інформаційні тексти, у яких мають бути експліцитно (очевидно, чітко) представлені елементи композиційно-логічної структури (заголовки, членування тексту на логічно завершені частини, послідовний розвиток сюжетної лінії, достатня частотність повторюваності ключових слів, понять, термінів, поліграфічне оформлення матеріалу (наприклад, шрифтові виділення, розташування ілюстрацій тощо). Вони виконують важливу регулятивну

функцію взаємодії читача з текстом, керування читацьким сприйманням та розумінням. За висновками Н. В.Чепелевої, наявність у тексті регулятивної інформації «дає можливість реципієнтові структурувати його, встановлювати зв'язки між окремими фрагментами твору, допомагає висувати гіпотези щодо подальшого розвитку змісту. Остання функція регулятивної інформації підвищує інтерес до повідомлення та підтримує його протягом усього процесу взаємодії з ним». [2].

У дитячій книжці важливими регулятивними смисловими орієнтирами під час прогнозування її орієнтовного змісту є елементи довідково-інформаційного апарату видання: написи на обкладинці, титульному аркуші, передмова, анотація, зміст(перелік) творів, ілюстрації в середині дитячої книжки та ін..

Заголовок як ключова позиція тексту програмує низку асоціацій у читача, дає орієнтир, служить важливою опорою для вироблення стратегії сприймання змісту, сприяє глибшому втіленню учня у сферу дискурсу на етапі дотекстової діяльності. Водночас не кожний зміст заголовка є інформативним щодо прогнозування орієнтовного змісту твору, якщо він містить підтекст, символічний, метафоричний образний зміст, риторичні запитання тощо. У цих випадках заголовки не матиме жодних смислових підказок для гіпотетичних версій, і дитина прогнозуватиме навздогад. Йдеться, до прикладу, про такі назви творів у чинних підручниках з читання: *«Хіба може бути інакше?»* (казка про те, як бджоли врятували тетерука), *«Домашній улюбленець»* (у змісті твору йдеться про іграшкового крокодила), *«Добре, що сонечко сяє»* (розповідь про лінощі дитини) та ін.. Отже, навчальним матеріалом для формування прогностичних умінь на етапі до тексту мають слугувати передусім тексти, у яких заголовки збігаються з темою твору і безпосередньо відображає те основне, про що йтиметься в змісті. (*«Заєць та їжак»*, *«Півник і двоє мишенят»*, *«Зимові слова»*, *«Перший день у школі»*, *«Як з'явилася перша друкована книга»* та багато інших). За їх змістом, відсутністю, наприклад, прізвища автора у фольклорних творах школярам буде неважко здогадатися не

лише, про кого, про що може розповісти твір, а й спрогнозувати головних персонажів, визначити жанр, емоційне спрямування твору.

Цікавими і продуктивними, такими, що активізують прогностичну діяльність, фонові знання школярів, їх життєвий досвід, внутрішній діалог читача з текстом, автором твору, сприяють розвитку творчої уяви, фантазії у потрібному руслі, є заголовки, які мають форму запитань: *«Чому кішка так часто вмивається?»*, *«Навіщо кажуть спасибі»*, *«Як жила книга за часів Київської Русі»* *“Що таке мир»*, *Чому грошей не може бути скільки завгодно?»* та ін..

Під час безпосереднього сприймання змісту тексту сутність прогностичної діяльності учнів полягає у висуненні імовірних смислових гіпотез щодо подальшого перебігу подій у творі, розвитку інформації у тексті.

Продуктивним навчальним матеріалом слугують тексти, які містять авторські звернення до читачів, риторичні запитання. Вони стимулюють розвиток діалогічної взаємодії учня з текстом, мотивують дитину до побудови імовірних версій.

У цьому сенсі важливо наголосити на тому, що навчальний матеріал, крім зазначеного вище, має добиратися з урахуванням вікових особливостей сприймання художніх та інформаційних текстів у молодшому шкільному віці, які істотно впливають на рівень усвідомлення основних ідей твору, його концептуальної інформації. Серед них: обмежений читацький і життєвий досвід, складність усвідомлення природи художнього вимислу й узагальнення; труднощі у встановленні смислових контекстних відношень між окремими частинами тексту, вчинками героїв та подіями, розуміння підтексту. Дітям важко порівняти віддалені один від одного у часі фрагменти тексту через вікову відсутність діапазону часової перспективи, встановити смисловий зв'язок епізодів, що відносяться до різних героїв, узагальнити події, представлені в різних частинах тексту і т. ін.

Крім того, текстовий матеріал має відображати актуальні для молодших школярів фонові знання, емоційно-чуттєвий, соціальний досвід, враховувати сучасні пізнавальні, читацькі інтереси, інформаційні запити, цільові

установки дітей, переваги, захоплення, впливати на процес формування особистості загалом.

Ключові слова: молодші школярі; прогнозування; текстовий матеріал; особливості сприймання творів.

Список використаних джерел

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: «Довкілля-К», 2008. 712 с.

2. Чепелева Н. В. Текстова інформація як чинник впливу на свідомість реципієнта. Технології розвитку інтелекту: *Електронний науковий журнал*. Том 1. № 2.(2011).